

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

6-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 6 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy

kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Umarov Sardor Yakubovich

QAYTA BIRLASHGAN GERMANIYA IQTISODIYOTI RIVOJLANISHINING ASOSIY JIHATLARI	12-16
--	-------

Atamuratova Dilafroz Rashidovna

XORAZM XALQ SOVET RESPUBLIKASINING ILK MATBUOTI: “INQILOB QUYOSHI”	17-20
--	-------

Mansurov Ulug‘Bek

XX ASRNING 20-50-YILLARIDA NAMANGAN SHAHRIDA SOG‘LIQNI SAQLASH TIZIMIDAGI MUAMMOLAR	21-24
--	-------

Umid Bekmuhammad, Sayyora Samandarova

XORAZMDAGI JADID MAKTABLARIGA OID TA‘LIM TASHKILOTLARI VA JAMIYATLARI	25-31
--	-------

Norov Shuhrat, Turatosheva Sadoqat

O‘ZBEKISTON YOSHLAR SIYOSATINING IJTIMOIIY, MADANIY VA TA‘LIMIIY SOHALARDAGI FALSAFIY ASOSLARI VA UNING MA‘NAVIY YETUK YOSHLARNI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI	32-38
--	-------

Sultanov Samandar Mahmud o‘g‘li

QUYI AMUDARYO VA BUXORO-QORAKO‘L HUDUDI MANZILGOHLARINING MODDIY ASHYOLARDA AKS ETISHI	39-42
---	-------

Quranboyeva Sevinchoy

SOVET HOKIMIYATI DAVRIDA XORAZM VILOYATI AHOLISINING UY-JOY QURILISHIDA IJTIMOIIY HAYOTNING AKS ETISHI (1945-1985-YILLAR MISOLIDA)	43-46
---	-------

Mamajanov Azizbek

SOVET HUKUMATI AGRAR SIYOSATINING O‘ZBEKISTON SSR IRRIGATSIYA TIZIMIGA TA‘SIRI (1950-1990-YILLAR).....	47-52
---	-------

Baxritdinov Jasurbek

AKADEMIK ABDULAHAD MUHAMMADJONOVNING O‘ZBEKISTONDA TARIX VA ARXELOGIYA FANLARI RIVOJIGA QO‘SHGAN HISSASI	53-57
---	-------

Aliqulov Ramazon

TOSHKENT VA FARG‘ONA VODIYSIDAGI DEHQON, CHORVADOR VA HUNARMAND AHOLINING MADANIY, IJTIMOIIY, SIYOSIIY, IQTISODIIY ALOQALARNING O‘ZBEK XALQINING ETNOGENEZIDAGI O‘RNI (QANG‘LI QABILASI MISOLIDA)	58-66
---	-------

Abduraxmonov Adxamjon Soxodilla o‘g‘li

1946–1990-YILLARDA QO‘QON SANOATINING TRANSFORMATSIYASI	67-74
---	-------

Tashqo‘lova Dilnoza Turaboy qizi

YANGI O‘ZBEKISTON VA XITOIY XALQ RESPUBLIKALARI IQTISODIIY HAMKORLIGIDA “BIR MAKON-BIR YO‘L” TASHABBUSINING AHAMIYATI	75-78
--	-------

Jabborov Qaxramon Jaxongir o‘g‘li

JULIYA KOHENNING XVIII-XX ASRLARDA SEFARD YAHUDIYLARINING IJTIMOIIY HOLATIGA OID TADQIQOTLARI TAHLILI	79-83
--	-------

<i>Dilfuza Muxammadinova Nasretdinova</i> TA'LIMNING TARAQQIYOT YO'LI	84-89
--	-------

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Ollanazarov Bekmurod</i> INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TURISTIK XIZMATLAR SOHASIDA INVESTITSION FAOLLIKNI BOSHQARISH: NAZARIYA, AMALIYOT VA XORIJIY TAJRIBA	90-100
<i>Umronov Eldorbek Sodirovich</i> O'ZBEKISTONDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI VA ISTIQBOLLARI	101-107
<i>Tangirkulov Bekzod</i> TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY RESURSLARINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH	108-115
<i>Aymatov Sirojiddin To'raqul o'g'li</i> TRANSPORT TIZIMINING RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASH KO'RSATKICHLARI TIZIMI	116-125
<i>Ergashev Uyg'un Jabborovich</i> KAMERAL SOLIQ TEKSHIRUVI UCHUN ELEKTRON MANBASINING SHAKLLANISHI, SOLIQ TIZIMIDAGI QO'LLANILAYOTGAN DASTURIY MAHSULOTLARNING AHAMIYATI	126-131

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Nosirxo'jayeva Gulnora</i> AXBOROT VA "OMMAVIY MADANIYAT" XURUJINING DOLZARB MUAMMOLARI	132-136
<i>Panjiyev Suhrob</i> HAQIQATNING KOGERENTLIK XUSUSIYATLARINING YANGILANISHI	137-143
<i>Gadoeva Lobar</i> IJTIMOIY-FALSAFIY TADQIQOTLAR OBYEKTI SIFATIDA SOG'LOM TURMUSH TARZI .	144-148
<i>Djurayeva Nigora</i> SYSTEMIC ANALYSIS OF THE FORMATION OF COGNITIVE ASPECTS OF CONSCIOUSNESS OF THE PEOPLES OF CENTRAL ASIA	149-158
<i>Юлдашев Фаррух Абдурахманович</i> ПОНЯТИЕ ЭКЗИСТЕНЦИАЛИЗМА И ЕГО СТЕПЕНИ ИССЛЕДОВАНИЯ	159-167
<i>Mengliqulov Umid Mamadiyevich</i> MILLIY IDENTIFIKATSIYA MASALASINING TARIXIY-DINAMIK VA ZAMONAVIY KONTEKSTDA TAHLILI	168-173
<i>To'xtarov Ismatulla Murodovich, Ergashev Ulug'bek Adxamovich</i> MAG'RIBNI MAFTUN AYLAGAN MUTAFAKKIR	174-178
<i>Toirov Ilhom</i> IJTIMOIY-MADANIY TARAQQIYOT: SIVILIZATSION ASOSLAR VA YO'NALISHLAR	179-183
<i>Farxodjonova Nodira, Ergashev Ibodulla</i> GLOBALASHUV SHAROITIDA MILLIY O'ZLIKNI SAQLASH VA JAMIYAT BARQARORLIGI: JADIDLAR MEROSIGA IJTIMOIY-FALSAFIY NAZAR	184-188

<i>Ergashev Ozodbek Baxodurovich</i> YUNON MANTIQ ILMINING ARAB TILIGA TARJIMA QILINISHI VA ISLOM FALSAFASIGA KIRIB KELISHI	189-194
<i>Fayziyev Xurshid</i> VOLTER VA BAG'RIKENGLIK GENEZISI	195-199
<i>Sattorova Shalola</i> MIRZO ABDULQODIR BEDILNING ASOSIY FALSAFIY G'OYALARI	200-203
<i>Taylyakova Feruzaxon Sultanovna</i> TADBIRKOR VAZIFALARI VA SHAXSIY SIFATLARI	204-207
<i>Sadullayev Sardor Saydiganiyevich</i> INSON VA SAN'ATNING ARTUR SHOPENGAUER TA'LIMOTIDA ESTETIK TAFAKKUR PRIZMASIDA TAHLILI	208-215
<i>Vaxobova Dilfuza Roziqovna</i> ABU ABDULLOH RUDAKIY ADABIY-FALSAFIY MEROSINI O'RGANISHGA SINERGETIK USULDA YONDASHUV	216-219
<i>Yuldashxodjaev Haydar Hashimxanovich</i> MUSOXONXOJA DAHBIDIY ASARLARIDA USTOZNING SHOGIRDNI TANLASH VA UNI TARBIYALASHDAGI FALSAFIY G'OYALARI	220-224
<i>Umurzaqov Axmadjon Maxamadovich</i> INSON E'TIQODIDAGI O'ZGARISHLARNING METODOLOGIK ASOSLARI	225-231
<i>Teshayeva Gulchehra Murodovna</i> YANGI O'ZBEKISTONDA SHAXSNING RAQAMLI JAMIYATGA TRANSFORMATSIYALASHUVI	232-237
<i>Yusupova Ranaxon</i> IJTIMOIY MUHIT TEXNOGEN SIVILIZATSIYA VA AHLOQ MASALALARI	238-241
<i>Sharipov Abdukhakimjon Ziyotdinovich</i> SHARQ VA G'ARB TAFAKKURIDA FAROVON HAYOT TUSHUNCHASINING FALSAFIY TAHLILI	242-246
<i>Sultonova Shaxnoza</i> MUNAVVAR QORI MA'RIFIY-AXLOQIY QARASHLARINING FALSAFIY AHAMIYATI	247-251
<i>Dusmanov Sherzod Abduvaliyevich</i> JINOYATCHILIK – YOSHLAR AXLOQIY-MA'NAVIY BUZILISHLARINING MANBAI VA HOSILASI SIFATIDA	252-256
<i>Rajabboy Hasanov</i> FAROVON HAYOT MEZONI VA UNING JAMIYAT TARAQQIYOTIGA TA'SIRINING IJTIMOIY-FALSAFIY ASOSLARI	257-261
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Boynazarov Zokir</i> TARIXIY YOZMA MANBALARDA SOMATIZMLAR VA INSON MANZARASI	262-274
<i>Yeshboyeva Matluba</i> MUHAMMAD YUSUF SHE'RLARI TARJIMALARIDA IBORALARNING BERILISHI ("KO'HNA QUDUQ" DOSTONI MISOLIDA)	275-279

<i>Azizaxon Rasulova</i> SINTAKTIK MAYDON KONSEPSIYASI VA UNING LINGVISTIK TALQINI	280-284
<i>Mamadkulova Kamila Abdukhalikovna</i> THE IMAGE OF A LITERARY HERO OF THE "LOST GENERATION" IN THE WORK OF E.M. REMARQUE	285-290
<i>Naimova Parvina Rustamovna</i> ITALYAN VA O'ZBEK MULOQOT MATNI JARAYONIDA MULOQOTNING O'RNI VA AHAMIYATI. ITALYAN TILI VA O'ZBEK TILI VERBAL MULOQOT MATNIDA O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI	291-296
<i>Жабборовва Муслима Тохировна</i> ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ УНИВЕРСАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ДЕЙСТВИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ	297-301
<i>Xudoyberdiyeva Oyjamol, Jo'rayeva Komila</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QADRIYATLAR IFODASI VA ULARNING TARJIMA MUAMMOLARI	302-306
<i>Ostonova Ramziya</i> LEXIC-SEMANTIC FIELD OF CONSTRUCTION TERMINOLOGY	307-311
<i>Qarshiyeva Tamara, Nabiyeva Sharifa, Samadova Charos va G'aniyeva Inobat</i> AMERIKA VA O'ZBEK ADABIYOTI MISOLIDA «UYG'ONISH VA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH» TAMOIYILLARINING QIYOSIY TAHLILI	312-316
<i>Sumbul Muxammedova</i> XORAZM DOSTONLARIDAGI AYRIM HIKMATLI JUMLALARNING SODDA GAP TAHLILI BO'YICHA IZOHI	317-322
<i>Abduqodirova Zebo Qodirovna</i> XXI ASR TILSHUNOSLIGIDA YANGI YO'NALISH SIFATIDA EKOLINGVISTIKA	323-331
<i>Murtozayeva Zarina Muxtor qizi</i> BADIY ADABIYOTLARDA KONSEPT VA KONSEPTASFERA FAOLLASHUVINING NAZARIY ASOSLARI	332-335
<i>Abiyatova Muslima Maratovna, Abdirasulov Bahodir</i> AUDIOVISUAL TRANSLATION: SUBTITLING AND DUBBING CHALLENGES	336-343
<i>Kayimova Mohinur Salokhiddin kizi, Bakiyev Faxriddin</i> COMPLEXITY OF CULTURE-SPECIFIC UNITS AND SEMANTIC AMBIGUITIES IN TRANSLATION	344-350
<i>Rasulova Nigora Kurbonovna</i> MASHRAB IJODIDA MULAMMA' ASARLAR TADQIQI	351-356

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Djumanioyozova Dilfuza, Matnazarova Muhayyo</i> IJTIMOIY XAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR MUAMMOLARINI HAL QILISHDA YURIDIK KLINIKANING AHAMIYATI	357-362
<i>Mirzaraximov Baxtiyor, Shokirov Boburjon</i> KIBERHUJUMLAR NATIJASIDA SHAXSIY VA DAVLAT SIRLARIGA XAVF SOLISH	363-367

<i>Baymurotov G'ayrat Panjiyevich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QONUNCHILIK TASHABBUSI HUQUQINI AMALGA OSHIRISHNING HUQUQIY ASOSLARI	368-376
<i>Esanova Shaxnoza</i> JINOYATGA TAYYORGARLIK KO'RISH VA SUIQASD QILGANLIK UCHUN JAVOBGARLIKKA OID RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI	377-383
<i>Abduvaliyev Murodillo</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QONUN BO'YICHA MEROS HUQUQINI TARTIBGA SOLISHNING XUSUSIYATLARI	384-388
<i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i> TASVIRGA BO'LGAN HUQUQ: ANGLIYA VA NYU-YORK QONUNCHILIGI QIYOSIY TAHLILI	389-395
<i>Ismaylov Raxat</i> HUQUQNI SHARHLASH JARAYONINING ILMIY-NAZARIY TAHLILI	396-402
<i>Nabiyev Muhridin</i> INSON HUQUQLARI BO'YICHA MILLIY INSTITUTLAR FAOLIYATINING HUQUQIY ASOSLARI	403-406
<i>Kabulov Xojabay, Dauletbaeva Aynur</i> SHAXS SHA'NI VA QADR-QIMMATINING HUQUQIY HIMOYASI VA UNI BUZGANLIK UCHUN HUQUQIY JAVOBGARLIK ASOSLARI	407-412
<i>Utebaev Salamat, Kalbaeva Eldora</i> VOYAGA YETMAGAN YOKI MEHNATGA LAYOQATSIZ SHAXSLAR MODDIY TA'MINOTINING HUQUQIY ASOSLARI VA UNI BUZGANLIK UCHUN JAVOBGARLIK	413-418
<i>Begatov Jasurbek Numonjanovich</i> MEHNATGA OID MUNOSABATLARDI KAMSITISH UCHUN HUQUQIY JAVOBGARLIK MASALALARI	419-432
<i>Komilov Avazbek Bokijonovich</i> QONUN BUZILISHI, UNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA BUNGA IMKONIYAT YARATIB BERAYOTGAN SHART-SHAROITLARNI BARTARAF ETISH TO'G'RISIDAGI PROKUROR TAQDIMNOMASINING MAZMUNI VA UNGA QO'YILGAN TALABLAR	433-441
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Gayupova Saodat Xamidovna</i> INDIVIDUAL YONDASHUV ASOSIDA ZAMONAVIY TALABA SHAXSINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	442-446
<i>Akimova Jumaxan, Isakova Malika</i> FIZIKA VA ASTRONOMIYANI O'QITISHDA STEAM TA'LIM TIZIMINING AHAMIYATI ...	447-452
<i>Абдуллаева Мавжуда Эргашевна</i> СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ В ПРОФИЛАКТИКЕ РАСПРОСТРАНЕННЫХ ДЕТСКИХ ЗАБОЛЕВАНИЙ: МЕТОДИКА ПРИМЕНЕНИЯ ПРОГНОСТИЧЕСКИХ КАРТ	453-460
<i>Mirkasimova Zilola Alisherovna</i> MULTIMEDIA – MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA BILINGVAL KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI VOSITASI SIFATIDA	461-464

<i>Xidirova Durдона Muxtorovna</i> SINERGETIK TA'LIM VA O'QUVCHI-QIZLARNI IJTIMOIIY-MADANIY MUNOSABATLARGA TAYYORLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	465-469
<i>Yazdonov Ulug'bek, Rashidova Madina</i> YOSHLARDA KASBIY BILIM VA KO'NIKMANI SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN ZAMONAVIIY KONSEPSIYALARDA ILGARI SURILAYOTGAN TA'LIMOTLAR	470-479
<i>Elmuratova Zamira</i> INTERACTIVE METHOD IN TEACHING ENGLISH	480-484
<i>Karimova Nilufar Ummatqul qizi</i> SOFT SKILLS IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES: BASES OF IMPROVEMENT OF STUDENTS' INTERPERSONAL AND COGNITIVE SKILLS	485-490
<i>Adilov Shodiyor</i> MUHANDISLIK GRAFIKASI VA DIZAYN FANLARINI INTEGRATSIYALASHDA "G'OYALARNING LOYIHALA" USULI	491-496
<i>Давыдова Руфина Артуровна</i> ПОНЯТИЕ «ДУХОВНЫЙ ГУМАНИЗМ» КАК ОСНОВОПОЛАГАЮЩЕЕ КАЧЕСТВО ГУМАННОГО ПЕДАГОГА	497-500
<i>Abdurazzaxov Abdurasul</i> SPORT-SOQ'LOMLASHTIRISH TURIZMI ASOSIDA TALABALARNING JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	501-506
<i>Ergashev Tolif</i> O'QUVCHILARNING KARTOGRAFIK BILIMLARINI RIVOJLANTIRISHDA MATEMATIKA VA GEOGRAFIYA FANLARI INTEGRATSIYASINI TA'MINLASH	507-515
<i>Gaziev Baxromjon</i> CHAVANDOZLARNING JISMONIY VA TEXNIK-TAKTIK HARAKATLARINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI	516-523
<i>Madaminova Mavjuda Erkinovna</i> TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	524-529
<i>Kamalova Dilnavoz, Sattorova Aziza</i> FIZIKAVIIY MAYATNIK ORQALI OG'IRLIK KUCHI TEZLANISHINI ANIQLASHDA TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	530-535
<i>Sobirova Saida Otabekovna</i> KASBGA YO'NALTIRISHNING ZAMONAVIIY MODELLARI	536-542
<i>Haqberdiyev Baxtiyor, Sotiboldiyev Amiriddin, Abdumutalibov Oyatillo</i> MUHANDISLIK GRAFIKASI VA TASVIRIIY SAN'AT, ARHITEKTURA VA DIZAYN (TEXNIK VA SAN'AT) FANLARINI O'ZARO INTEGRATSIYALASH	543-546

Received: 16 May 2025
Accepted: 1 June 2025
Published: 15 June 2025

Article / Original Paper

EXPLANATION OF SIMPLE SENTENCE ANALYSIS OF SELECTED WISE SAYINGS IN KHOREZM EPICS

Mukhammedova Sumbul

Nukus State Pedagogical Institute
2nd year basic doctoral student

Abstract. This article summarizes the scientific and theoretical views on the simple sentence included in the section on syntax. Some wise sayings in the syntactic form of the simple sentence used in Khorezm epics are analyzed.

Keywords: wise words, simple sentence, compound sentence, declarative sentence, interrogative sentence, imperative sentence, simple extended sentence, simple unextended sentence, personal sentence, impersonal sentence.

XORAZM DOSTONLARIDAGI AYRIM HIKMATLI JUMLALARNING SODDA GAP TAHLILI BO'YICHA IZOHI

Muxammedova Sumbul

Nukus davlat pedagogika instituti
2-bosqich tayanch doktoranti
E-mail: Muxammedovasumbula@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada sintaksis bo'limiga kiruvchi sodda gap bo'yicha olib borilgan ilmiy-nazariy qarashlar umumlashtirilgan. Xorazm dostonlarida qo'llanilgan sodda gap sintaktik qolipidagi ayrim hikmatli jumlar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: hikmatli so'z, sodda gap, qo'shma gap, darak gap, so'roq gap, buyruq gap, sodda yoyiq gap, sodda yig'iq gap, shaxsli gap, shaxssiz gap.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I6Y2025N52>

Kirish. XX asr boshqa fanlar taraqqiyotida bo'lgani kabi tilshunoslik tarixida ham asosiy e'tibor obyektga substansional nuqtai nazardan yondashuvdan struktur-funksional yondashuvga o'tishi bilan ahamiyatlidir [8; 23.b.] Ferdinand de Sossyurning "til substansiya emas, balki shakldir" g'oyasi struktural tilshunoslik maydonga kelishiga sabab bo'ldi [4; 7.b.]. Jahon tilshunosligida XX asrda sintaksis bo'yicha Ch.F.Fillmore, N.Xomskiy, K.Sugayama, R.Gudson, A.Goldberg, E.V.Raxilina, L.L.Iomdin, B.L.Iomdin, V.V.Vinogradov, A.M.Peshkovskiy, Y.D.Apresyan, E.Kurilovich, Ye.S.Kubryakovalar tomonidan ko'plab tadqiqotlar yaratildi [6; 8.b.]. O'zbek tilshunosligida o'zbek tilidagi sintaksisni tashkil etuvchi komponentlar o'rtasidagi munosabatlar tabiati bo'yicha A.G'ulomov, A.Hojiyev, I.Qo'chqortoyev, Sh.S.Rahmatullayev, A.Berdialiyev, M.Mirtojiyev, N.Turniyozov, N.Mahmudov, A.Nurmonov, B.Yo'ldoshev, M.K.Sharipov, S.Shodiyev, H.Ne'matov, R.Rasulov kabi olimlarning ilmiy tadqiqotlari mavjud [6; 8.b.].

Muayyan til qonuniyatiga ko'ra grammatik va ohang jihatidan shakllangan nutq birligi – gap hisoblanib, fikr shakllanishi va ifodalanishining asosiy vositasidir. Grammatik jihatdan shakllangan, intonatsion tugallikka ega bo'lgan bir so'z yoki so'zlar bog'lanmasidan iborat fikr ifodalovchi eng kichik va asosiy sintaktik birlik – gap deyiladi [7; 281.b.]. Kesimlik belgisiga ega bo'lib, tugallangan ohang bilan talaffuz qilinuvchi va ma'lum bir fikr ifodalovchi sintaktik birlik – gap hisoblanadi. Grammatik asoslar miqdoriga ko'ra gaplar sodda (bir shakllangan kesimi mavjud) va qo'shma (ikki va undan ortiq shakllangan kesimi mavjud) gaplarga bo'linadi.

Sodda gap – grammatik asos ega – kesim munosabati yoki kesim sostavi (yoki kesimning o'zi) bilan ifodalanagan bo'ladi [7; 281-bet]. Qo'shma gap – sodda gap bilan mustahkam bog'langan, biroq undan ham struktur, ham uzatilayotgan axborot miqdori va sifati nuqtai nazaridan farqlanuvchi sintaktik qurilma hisoblanadi [5; 391-bet]. Sodda gapning qurilish materiali so'z yoki so'z birikmasi bo'lsa, qo'shma gapning qurilish materiali sodda gaplardir [9; 195-bet].

Shakllangan bitta kesimlik belgisiga ega bo'lib, boshqa gap bo'laklari shu shu kesim atrofida birlashuvchi gaplar quyidagicha tasnif qilinadi:

1. Ifoda maqsadiga ko'ra: darak, so'roq, buyruq, istak gaplar.
2. Emotsionalligiga ko'ra: his-hayajonli gaplar va his-hayajonsiz gaplar.
3. Nutq vaziyati uchun zarur bo'laklar ishtirokiga ko'ra: to'liq va to'liqsiz gaplar.
4. Ikkinchi darajali bo'laklar ishtirokiga ko'ra: yig'iq va yoyiq gaplar.
5. Eganing ishtirokiga ko'ra: egali (shaxsli) va egasiz (shaxssiz) gaplar.

Metodologiya. Mazkur maqolada Xorazm dostonlaridagi sodda ko'rinishidagi hikmatli jumlar shakl va mazmun jihatdan tasnifi olib borilib, deskriptiv (tavsifiy) hamda struktur metodlardan foydalanildi. Tavsifiy metod yordamida tanlab olingan hikmatli jumlar semantik jihatdan tahlil qilindi. "Tavsifiy metod – ma'lumotlari boshqa barcha metodlar uchun tayanch nuqta bo'lib xizmat qiladi. Xususan, struktur metod tavsifiy metod xulosalariga tayangan holda ish ko'radi" [4; 55-bet]. **Struktur metod** – bu tilshunoslikda tilning tuzilishini, ya'ni uning tarkibiy qismlari va ularning o'zaro bog'lanishini o'rganishga qaratilgan ilmiy yondashuvdir.

Muhokama va natijalar. "Oshiqnoma" turkum dostonlaridagi hikmatli jumlarni kommunikativ maqsadiga ko'ra tahlil qilganda shu ma'lum bo'ldiki, dostonlarda darak gap va buyruq gap ko'rinishidagi hikmatli jumlar salmoqli, biroq so'roq va istak gap ko'rinishidagi hikmatli jumlar mavjud emas.

Ma'lumki, darak gap – kesimi aniqlik maylidagi fe'l bilan ifodalanuvchi, xabar mazmunini bildirgan gaplardir. [Madvaliyev A. D-harfi, 765-bet]. "Oshiqnoma" dostonlarida darak gap ko'rinishidagi hikmatli jumlar quyidagilar:

"Badanga kirmaydi tikan beizn" ("Oshiqnoma" 6-kitob, YuZ. 33-b.) darak gap ko'rinishidagi hikmatli jumlada *"inson boshiga tushadigan har qanday qiyinchilik, dard, g'am-u g'ussa sababsiz emas, hammasi Allohning irodasi, xohishi bilan bo'ladi"*, degan mazmun ifodalangan.

"Bandag'a har qismat Ollodan bo'lur" ("Oshiqnoma" 1-kitob, SH. 90-b.) darak gap ko'rinishidagi hikmatli jumla *"inson bilan yuz beradigan har qanday hodisa Alloh tomonidan belgilanadi, taqdiriga nima yozilgan bo'lsa, baribir sodir bo'ladi"*, degan mazmun ifodalangan.

Buyruq gap – ish-harakatni bajarish-bajarmaslik haqida buyurish, undash, istak kabi ma'nolarni ifodalovchi gap shakli [Madvaliyev A. B-harfi, 765-bet]. "Oshiqnoma" turkum dostonlarida qo'llanilgan buyruq gap ko'rinishidagi hikmatli jumlar quyidagilar:

"Bemahal sanguvchi bo'lma!" ("Oshiqnoma" 4-kitob, Erh. 209-bet) buyruq gap ko'rinishidagi hikmatli jumla qo'llanilgan bo'lib, "sanguvchi" – so'zi "O'zbek tilining izohli lug'ati" hech bir sonida ma'nosi izohlanmagan. Ushbu leksema ko'proq o'g'uz lahjasiga mansub bo'lib, *kechasi maqsadsiz yuradigan, bemahal tentiraydigan odamlarga nisbatan ishlatiladi*.

"Bir nokasning turgan otin, So'ramay minuvchi bo'lma!" (4-kitob, Erh. 210-b.) buyruq gap ko'rinishidagi hikmatli jumlada *"birovga tegishli bo'lgan narsani, roziligisiz yoki iznsiz ishlatish, undan foyda olish to'g'ri emas"*, degan ma'no ifodalangan.

Sodda gaplar his-tuyg'u ishtirokiga ko'ra his-hayajonli gaplar va his-hayajonsiz gaplarga bo'linadi. Kuchli his-hayajon, quvonch, ajablanish bilan aytilgan gaplar his-hayajonli gap deyiladi. His-hayajonli gapning oxiriga undov belgisi qo'yiladi. His-hayajonsiz gap – bu shaxsiy his-tuyg'ularsiz, betaraf ohangda aytilgan oddiy axborot beruvchi gapdir. His hayajonsiz gap — bu hissiyotlardan xoli, betaraf, odatiy yoki rasmiy uslubda aytilgan gap bo'lib, unda aytuvchining hissiy munosabati sezilmaydi. "Oshiqnoma" dostonlarida his-hayajonli gap ko'rinishidagi hikmatli jumlar quyidagilar:

"Haq suygan bandasi aslo xor o'lmas!" ("Oshiqnoma" 8-kitob, SH.(y.v.) 126-b.) his-hayajonli gap ko'rinishidagi hikmatli jumla *"Alloh yaxshi ko'rgan, unga itoat qiluvchi banda bu dunyoda imtihonlarga duch kelsa-da, Alloh uni himoya qiladi, sabr beradi, va oxirtda yuksak darajalarga erishtiradi. Chunki Allohning roziligi eng yuksak e'tibordir"*, degan mazmun ifodalangan.

"Oshiq ma'shuqig'a yetmaguncha tinchimas!" ("Oshiqnoma" 7-kitob, GB. 160-b.) his-hayajonli gap ko'rinishidagi hikmatli jumlada *"muhabbatga chalingan kishi yurakni rom etgan (bu dunyoda inson yoki ilohiy sevgida – Alloh) sevgan kishisiga erishmaguncha ichki halovat topmaydi, sog'inchda, iztirobda bo'ladi"*, degan mazmun ifodalangan.

"Oshiqnoma" dostonlarida his-hayajonsiz gap ko'rinishidagi hikmatli jumlar quyidagilar:

"Har kimning niyati yo'ldoshi bo'ladi" ("Oshiqnoma" 7-kitob, Dav. 82-b.) his-hayajonsiz gap ko'rinishidagi ushbu hikmatli jumlada *"inson qanday niyat qilsa, hayotida unga shunga yarasha yo'l ochiladi, qilgan ishi, erishgan natijasi, oxirati ham niyatiga qarab shakllanadi"*, degan ma'no ifodalangan.

"Hech kim qazodin qololmaydi" ("Oshiqnoma" 5-kitob, OQ. 195-b.) his-hayajonsiz gap ko'rinishidagi hikmatli jumla *"har bir inson hayotida yuz beradigan barcha voqealar — xoh baxt, xoh balo-qazo bo'lsin, Alloh tomonidan belgilangan va uni hech kim o'zgartira olmaydi, undan qochib qutula olmaydi"* degan mazmun ifodalangan.

"Oshiq Qumri" dostonida **"Chora yo'qdir haqdin kelgan balog'a"** ("Oshiqnoma" 5-kitob, OQ. 189-b.) his-hayajonsiz gap ko'rinishidagi hikmatli jumlada *"Allohdan keladigan balo-qazo, dard-u g'am, ofat-u tabiiy hodisalarga chora yo'q"*, degan ma'no ifodalangan.

Ikkinchi darajali bo'laklarning ishtirokiga ko'ra, gaplar sodda yig'iq va sodda yoyiq gaplarga bo'linadi. Sodda yig'iq gap – bu faqat bitta bosh va bitta ikkinchi darajali bo'lakdan tashkil topgan, murakkablashmagan va oddiy tuzilishga ega bo'lgan gapdir. Sodda yoyiq gap –

bu bitta fikrni ifodalovchi, lekin bir nechta ikkinchi darajali bo'laklarga ega bo'lgan sodda gapdir. U yig'iq gapga qaraganda kengroq va batafsilroq tuziladi.

"Oshiqnoma" dostonlaridagi sodda yig'iq gap ko'rinishidagi sodda gap ko'rinishidagi hikmatli jumlar quyidagilar:

"Baxting ochilsin!" ("Oshiqnoma" 1-kitob, ED. 234-b.) "Edigo" dostonida sodda yig'iq gap ko'rinishidagi hikmatli jumla *"Qayda bo'lsang bolam baxting ochilsin"* shaklida ifodalanilgan bo'lib, ko'proq yoshi ulug' keksalarimiz tomonidan yaxshi tilak bildirishda, baxt-saodat tilashda, duolarida ko'proq qo'llaniladi.

"Dardli bo'lg'on axtarar tabib" ("Oshiqnoma" 4-kitob, HG'. 28-bet) \ \ *"Dardli qul istar tabibin"* (4-kitob, OSH. 3-bet) "sodda yig'iq gap ko'rinishidagi hikmatli jumlada *"boshiga kulfat yoki g'am tashvish tushgan odam o'ziga hamdard, dardini tinglovchi insonni qidiradi"* degan mazmun ifodalangan.

"Oshiqnoma" dostonlaridagi sodda yoyiq gap ko'rinishidagi hikmatli jumlar quyidagilar:

"Bejal chiqmasdur maxluqning joni" ("Oshiqnoma" 5-kitob, OQ. 181-b.) sodda yoyiq gap ko'rinishidagi hikmatli jumlada *"Alloh tomonidan berilgan joni ajal vaqti kelmaguncha chiqmaydi, har bir narsaning vaqti-soati bor"* degan mazmun ifodalangan.

"Befarzand odamning kuni qorong'u bo'lur" ("Oshiqnoma" 2-kitob, Xir. 227-b.) sodda yoyiq gap ko'rinishidagi hikmatli jumlada, *agar kimning farzandi bo'lmasa, farzandsizlikdan kuyunsa, u odamning har bir kuni zulmatda, qorong'ulikda kechganday o'tishi* tasvirlanadi

Gaplar nutq ifodasi uchun zarur bo'laklar to'liq qatnashishi yoki qatnashmasligiga ko'ra 2 ga bo'linadi: 1) to'liq gap – bunday gaplarda fikr ifodasi uchun zarur bo'laklar tushirib qoldirilmaydi. 2) to'liqsiz gap – fikr ifodasi uchun zarur bo'laklarning ayrimlari tushirilgan gaplardir. To'liqsiz gaplarda xohlagan bo'lak tushirilishi mumkin, lekin tushirilgan bo'lak nutq sharoitidan, matndan bilinib turadi va xohlagan paytda o'rniga tiklash mumkin bo'ladi. "To'liqsiz gap – Grammatik tuzilishi yoki tarkibi nuqtai nazaridan to'liq bo'lmagan (tarkibida bir yoki bir necha bo'laklari ishtirok etmagan), lekin bu noto'liqlik nutqiy matn yoki vaziyat (sharoit) dan aniq sezilib turadigan gap" [1; 93-bet].

"Oshiqnoma" dostonlaridagi to'liq gap ko'rinishidagi hikmatli jumlar quyidagilar:

"Manmanlikdan shayton dinidin ozdi" ("Oshiqnoma" 2-kitob, OA. 155-b.) to'liq gap ko'rinishidagi hikmatli jumla *insonni halok qiladigan kibr, manmanlikdan yiroq bo'lishga* undaydi.

"Ot aylanib qozig'ini topadi" ("Oshiqnoma" 3-kitob, HH. 228-b.) to'liq gap ko'rinishidagi hikmatli jumla inson hayotda odam har xil yo'llarga kirib chiqadi, har xil sinovlar va tajribalardan o'tadi, ammo oxir-oqibat o'z taqdiriga, nasibasiga, unga atalgan joy yoki odamga qaytadi degan ma'no ifodalanib, odamni sabrli, sinovlarga chidamli bo'lishga va hayotiy ishonchni yo'qotmaslikka undaydi.

Sodda gaplar ega ishtirokiga ko'ra 2 ga bo'linadi: I Shaxsli gap – tarkibida shaklan egasi mavjud bo'lgan gaplardir. II Shaxssiz gap – tarkibida shaklan egasi mavjud bo'lmagan gaplardir.

"Oshiqnoma" dostonlaridagi shaxsli gap ko'rinishidagi hikmatli jumlar quyidagilar:

"Bu dunyo hech kimga vafo qilmas" ("Oshiqnoma" 1-kitob, HH. 97-b.) shaxsli gap ko'rinishidagi hikmatli jumla insonni dunyo lazratlariga haddan ortiq berilmaslikka,

o'zini boylik va mansab bilan aldamaslikka undaydi. Asl baxt va baraka — yaxshi amallar, halol mehnat, mehr-oqibat va vafodorlikka undaydi.

“Boylik bir mehmondur” (7-kitob, Dav. 22-b.) shaxsli gap ko'rinishidagi hikmatli jumla *insonlarni boylikka haddan tashqari bog'lanmaslikka, uni abadiy deb hisoblamaslikka* undaydi.

“Har dardning davosi bor” (“Oshiqnoma” 5-kitob, YuZ. 139-b.) shaxsli gap ko'rinishidagi hikmatli jumla hayotda duch kelinadigan har qanday dard, muammo yoki sinovga qarshi biror yechim, chora yoki davo mavjudligini bildiradi.

Shaxssiz gaplar o'z ichida 2 ga bo'linadi: 1) egasi yashiringan gaplar, 2) egasiz gaplar. Egasi yashiringan gaplar a) egasi ma'lum gaplar va b) egasi umumlashgan gaplarga bo'linadi.

Egasi ma'lum gaplar – gapning egasi matndan, nutq sharoitidan, kesimdagi shaxs-son qo'shimchalari va bog'lamalardan bilinib turadigan gaplardir. Egasi ma'lum gaplarning kesimi, odatda, I va II shaxs shaklida bo'ladi, ba'zan III shaxs shaklida ham bo'lishi mumkin.

Xorazm dostonlarida egasi ma'lum gap ko'rinishidagi hikmatli jumalarga namunalar keltiramiz:

“Bug'i chiqib turgan oshni tashlab ketma” (“Oshiqnoma” 5-kitob, YuZ. 143-b.) egasi ma'lum gap ko'rinishidagi hikmatli jumla *insonni har qanday vaziyatda ham o'ylab ish tutishga, mehnatining samarasini ko'rish uchun sabr qilishga chaqiradi*.

“Har nomardga so'zingni sarf etma” (“Oshiqnoma” 4-kitob, Erh. 244-b.) egasi ma'lum gap ko'rinishidagi hikmatli jumla hayotda so'zlashda ehtiyotkorlik, donolik va insonlar bilan muloqotda tanlovchanlikni targ'ib qilib, so'zning qadriga yetishga, uni faqat munosib kishilar bilan baham ko'rishga undaydi.

“Oshiqnoma” turkum dostonlarida egasi umumlashgan gap ko'rinishidagi hikmatli jumlar ham keltirilgan. Egasi umumlashgan gap – bunday gaplarning mazmuni umumga qaratiladi va har uchala shaxsga aloqador bo'ladi. Egasi umumlashgan gaplarning kesimi II va III shaxs ko'rinishida bo'ladi, ba'zan I shaxs shaklida ham bo'lishi mumkin.

“Bugungi martabali kuningda kechagi kuningni unutma” (“Oshiqnoma” 5-kitob, YuZ. 162-b.) egasi umumlashgan gap ko'rinishidagi hikmatli jumla “Yusuf va Ahmad” dostonida qo'llanilgan bo'lib, hikmatda *“kim bo'lishingdan qat'iy nazar, qayerdan chiqqaningni, qanday yo'l bosib o'tganingni unutma”, degan mazmun ifodalangan*.

“Kishining omonatin minuvchi bo'lma” egasi umumlashgan gap ko'rinishidagi hikmatli jumla “Erhasan” dostonida, *“Minma kishi omonatin”* (“Oshiqnoma” 4-kitob, Erh. 210-b.) shaklida keltirilgan bo'lib, *insonni birovning moli, imkoniyati yoki ishonchidan foydalanib, uni egasiga qaytarmaslik yoki suiiste'mol qilishdan qaytaradi*.

Shaxssiz gap — bu ish-harakat yoki holatning bajarayotgan shaxsi noma'lum yoki muhim bo'lmagan gap bo'lib, unda kesim odatda shaxsga bog'lanmaydi. Shaxssiz gaplar o'z ichida uchga bo'linadi: a) shaxsi noma'lum gap; b) atov gap; d) so'z gap. Xorazm dostonlari tarkibida shaxssiz gap ko'rinishidagi hikmatli jumlar ichida atov gap va so'z gap ko'rinishidagi hikmatli jumlar uchramaydi, biroq shaxsi noma'lum gap ko'rinishidagi hikmatlar jumlar miqdori salmoqli. Shaxsi noma'lum gap – kesimi fe'l bilan ifodalanuvchi va ish-harakatni bajarishga imkoniyat, zaruriyat, shart, tilak, istak na'nolarini bildiruvchi egasiz gaplardir. Shaxsi noma'lum gapning eng muhim belgisi kesim tarkibida egalik va shaxs-son qo'shimchalari bo'lmasligidir.

“Davlatyorbek” dostonida **“Har ishda sabrli bo’lmoq darkor”** (“Oshiqnoma” 7-kitob, Dav. 1-b.) shaxsi noma’lum gap ko’rinishidagi hikmatli jumlada *“har qanday ish, faoliyat, harakat, reja yoki maqsadni bajarishda bu toqatli, bardam, shoshilmasdan, o’ylab ish tutmoq lozim”*, degan ma’no ifodalangan.

“O’zingdin pastlarni ma’mur qilmoq zarur” (3-kitob, YuA. 138-b.) shaxsi noma’lum gap ko’rinishidagi hikmatli jumla “Yusuf va Ahmad” dostonida qo’llanilgan bo’lib, ijtimoiy mavqeyi, bilim darajasi, tajribasi yoki imkoniyati jihatidan sening darajangdan quyi bo’lgan insonlarni *boshqarish, himoya qilish, g’amxo’rlik qilish, adolat bilan yo’l ko’rsatish zarur* degan ma’nolarini anglatadi.

Xulosa. Hikmatli jumlar o’zbek tilining sintaktik imkoniyatlarini to’liq namoyon etuvchi, qisqa va mazmunli ifodalar bo’lib, ular sodda va murakkab tuzilishga ega. Ular orqali chuqur falsafiy fikrlar, axloqiy qadriyatlar va hayotiy tajribalar ifodalanadi. Xorazm dostonlarida qo’llanilgan hikmatli jumlar sintaktik jihatdan tadqiq qilinar ekan, sodda gap ko’rinishidagi hikmatli jumlar miqdori salmoqli ekanligi va mavzu xilma-xilligi diqqatimizni tortadi. “Oshiqnoma” dostonlarida sodda gaplarning ifoda maqsadiga ko’ra, emotsionalligiga ko’ra, ikkinchi darajali bo’laklar va ega ishtirokiga ko’ra guruhlariga bo’lib tadqiq qilish jarayonida, har bir tasnif bo’yicha Xorazm dostonlarida namunalar yetarli ekanligi aniqlandi. Bu tahlillar orqali o’zbek tilining boy sintaktik tuzilmalari va ularning ifoda imkoniyatlari mavjudligi yanada aniqroq namoyon bo’ldi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Ibragimova E., O’rinboyeva E. Abdulla Qahhor asarlarida qo’llanilgan maqollar lingvopoetikasi /Monografiya/ – Farg’ona: “Classic” nashriyoti, 2022. – B.116.
2. Madvaliyev A., Xudoyberganova D. – O’zbek tilining izohli lug’ati – VI tomlik. Toshkent: “G’afur G’ulom”, 2022.
3. Nurmonov A. Lingvistik tadqiqot metodologiyasi va metodlari. Toshkent: “Akademnashr”, 2010. – B.55.
4. Nurmonov A. Struktur tilshunoslik: ildizlari va yo’nalishlari. O’quv qo’llanma. – Toshkent: “Ta’lim”, 2009. – B. 160
5. Sayfullayeva R. va boshqalar. Hozirgi o’zbek adabiy tili / O’quv qo’llanma. – T.: Fan va texnologiya, 2009. – B.391.
6. Turobov A. Kichik sintaksis. Monografiya. – Samarqand, SamDCHTI nashriyoti, 2023. – B.66.
7. Yuldasheva Sh., Kurbonova D., Yusupova G. O’zbek tili. Darslik. – Toshkent: “Innovatsiya-Ziyo”, 2021. – B.281.
8. Бенфенист Э. Общая лингвистика. М.. 1974. – С.23.
9. Ғуломов А.Ғ., Асқарова М.А. Ҳозирги ўзбек адабий тили. – Тошкент: “Ўқитувчи”, 1965. – Б.195.
10. Рўзимбоев С., Эшчонова Г., Рўзимбоев С.С. Ошиқнома. VIII том – Урганч. «Хоразм» нашриёти, – 2005.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 6 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).